

Биљана Шимуновић-Бешлин,
Просветна политика у Дунавској бановини
(1929–1941),
Нови Сад, 2007, 394 стр.

О просветној политици југословенске државе међуратног периода у српској науци подробно је писано у капиталној монографији професора Љубодрага Димића, објављеној под насловом *Културна политика Краљевине Југославије I–III*. Следећи његова истраживања, којима су постављени темељи изучавања те проблематике, Биљана Шимуновић-Бешлин усредсредила се на једно уже државно подручје, које је, у административној подели југословенске државе извршеној 1929. године, названо Дунавска бановина.

Иако је у фокусу њених изучавања била, како стоји у наслову, просветна политика, ауторка је имала много шири приступ, посветивши цело прво поглавље своје књиге простору, становништву и политичким приликама у Дунавској бановини. Идентификујући ту административно-територијалну јединицу као подручје које је обухватало Војводину (у оновременом значењу: Банат, Бачка, Барања и Срем) и Шумадију, са Новим Садам као главним градом и Крагујевцем као највећим местом у делу Бановине јужно од Дунава, одредила је њене границе и објаснила како су се одвијале територијалне промене које су у Угарској, Србији и Краљевини СХС претходиле њеном формирању. Посебан нагласак Б. Шимуновић-Бешлин је ставила на национални састав становништва будући да је чињеница да су у Дунавској бановини живели, осим Срба, и други словенски народи и националне мањине: Мађари, Немци, Буњевци, Шокци, Словаци, Русини, Румуни и други, и то у Војводини, за разлику од национално хомогене Шумадије, била од изузетног значаја за вођење просветне политике у том делу државе. Пишући о становништву, ауторка је указала и на његову професионалну и социјалну структуру, културу становања, здравствену културу, као и на привредна обележја Бановине. Мада је тема њене књиге везана за тридесете године 20. века, она се није дословно држала тог хронолошког оквира, већ га је прекорачивала, залазећи дубље у прошлост кад год је то било потребно да би се добила целовитија слика. У одељку о политичким приликама Б. Шимуновић-Бешлин вратила се у двадесете године, дајући преглед политичких односа у Краљевини СХС, с посебним освртом на Војводину. Много исцрпније представила је тридесете године, пратећи деловање политичких организација у Дунавској бановини, представника банске власти, као и поделе међу српским интелектуалцима и политичарима у Војводини на оне који су инсистирали на јачању покрајинске свести, не сматрајући је препреком јединству државе и народа, и на оне који су се противили поделама у српском корпусу; на оне којима је циљ био преуређење Југославије на федералистичким основама, са Војводином као једном од федералних јединица и на оне који су идеју о аутономији Војводине сматрали штетном по српске националне интересе и опстанак заједнице југословенских народа.

Док прво поглавље има уводни карактер, у другом се разматра однос државе и школства: просветно наслеђе и општа обележја остваривања југословенске просветне политике у Дунавској бановини. Треће поглавље носи наслов „Школа и друштво“ и у њему су обрађене теме школства у вишенационалном и аграрном

друштву. У овим деловима монографије указано је на одредбе просветног законодавства и школски систем Хабзбуршке монархије, нарочито њеног угарског дела, од 18. века (од реформи Марије Терезије и Јосифа II) на даље, као и Србије од почетка борбе за независност до Првог светског рата. Југословенска држава настојала је да превлада наслеђено стање у просвети како би елиминисала негативне последице по њене конститутивне народе, које су водиле њиховој денационализацији. Асимилација путем школовања вршена је нарочито у војвођанском делу Дунавске бановине, изразито вишенационалној средини, те се ту осећала највећа потреба за мењањем затеченог стања. С друге стране, постојала је спремност да се изађе у сусрет просветним захтевима мањинских заједница, што је дошло до изражаја већ у одлукама Велике народне скупштине у Новом Саду 1918. о праву националних мањина на школовање на матерњем језику и потписивањем Уговора о заштити мањина 1919. Ипак, власт је мањинама удовољавала само у мери у којој се сматрало да неће бити угрожени интереси најбројнијих народа у држави, првенствено Срба, нити идеологија интегралног југословенства. Спутаване су тежње за просветном аутономијом Мађара, Румуна, Русина, док су фаворизовани Словаци, а с обзиром на бројност и материјалну снагу немачке заједнице, удаљеност њене матичне државе која се није граничила с југословенском и да би се предупредило закључивање немачко-мађарског политичког савеза, националној афирмацији Немаца такође се није стајало на путу.

У Дунавској бановини спровођена је југословенска просветна политика, али је Б. Шимуновић-Бешлин установила да је током тридесетих година управо неколико Војвођана, министара просвете и њихових помоћника, значајно утицало на осмишљавање те политике. То се одразило, између осталог, на већу улогу традиције у васпитавању младих.

Ауторка је помно проучила све нивое школовања у Дунавској бановини, од најнижих до највиших. Резултати њених истраживања говоре о разуђености школске мреже, о бројности и стању школских зграда, о условима рада, наставном кадру, интересовању младих за стицање образовања и врсти школа за које су се опредељивали, резултатима описмењавања и сл. У сиромашној држави каква је била југословенска, улагања у просвету била су недовољна, тако да ни Дунавска бановина, иако једна од најразвијенијих, није располагала довољним средствима за побољшање услова школовања и искорењивање аналфабетизма. Б. Шимуновић-Бешлин је утврдила да су најпопуларније средње школе биле гимназије, које су омогућавале запошљавање у државној служби, успон на друштвеној лествици и солидан животни стандард, док за стручно образовање није владало велико интересовање нити је оно било подстицано од стране државе. Иако област у којој се живело претежно у руралним срединама, Дунавска бановина није имала чак ни одговарајући број школа у којима би се млади обучавали за што успешније бављење пољопривредном производњом.

У монографији је извршена вишеслојна анализа, у којој је подједнако важно неколико нивоа: Дунавска бановина, држава и просветна политика, па би њен наслов могао да гласи и *Просветна политика југословенске државе у Дунавској бановини*. Такав приступ омогућио је ауторки, којој је циљ био „успостављање темеља за грађење целовитије историјске представе о особеностима сложених узајамних веза између државе, политике, друштва и образовања у једном изразито специфичном делу Краљевине Југославије, али и сагледавање централизоване државне

просветне политике из „перспективе провинције“ да избегне писање „завичајне монографије“. Пред њом је био нимало лак задатак да просветну политику државе и уопште просветне прилике у Бановини прикаже у свој њиховој сложености и у свим нијансама, који је она с успехом обавила. Пошто се под Дунавском бановином убрзо после њеног формирања све више почео подразумевати само простор Војводине, шумадијски део Бановине у књизи је остао у сенци. Но без обзира на то, она доноси много нових резултата за историју Југославије, српског народа и националних мањина.

Др Софија БОЖИЋ

Мира Радојевић,
*Научник и политика: политичка биографија
 Божидара В. Марковића (1874–1946),*
 Филозофски факултет, Београд, 2007, 435 стр.

Рад на биографијама представља једно од најтежих истраживачких подухвата и велики изазов за сваког историчара, а посебно у срединама као што је наша у којима је мало сачуваних извора, дневника или сећања и где је често тешко реконструисати и основне податке о појединим личностима. Вероватно се из тих разлога у домаћој историографији релативно мали број историчара бавио овом врстом истраживања. Др Мира Радојевић је монографијом о Божидару В. Марковићу показала не само врхунску преданост позиву истраживача и високу ерудицију већ и изузетне квалитете у презентацији резултата до којих је дошла.

Поред предговора у коме објашњава своје мотиве и разлоге опредељења за истраживање политичке биографије Божидара Марковића, Мира Радојевић је монографију конципирала кроз неколико поглавља која носе следеће наслове: *Младост и политика (1874–1903)*, *Године политичког зрења (1903–1914)*, *У служби нације, идеје и државе (1914–1918)*, *Између идеала и стварности (1919–1941)* и *У емиграцији (1941–1946)*. Полазећи од тога да је рад на „било којој историјској личности“ могућност да се исприча „прича о људима, временима, идејама, процесима, проблемима и догађајима“, М. Радојевић објашњава да је бављење личношћу Боже Марковића за њу било „основа за истраживање усвајања и тумачења југословенске идеје (и државе на њој засноване) у кругу српских, преваходно србијанских интелектуалаца од почетка XX века па до краја Другог светског рата“. Суочавајући се са низом истраживачких проблема, тешкоћа и питања који се отварају пред готово сваким писцем биографије одређене историјске личности, Мира Радојевић се трудила да превазиђе оквире традиционалне политичке историографије, унесећи изворе који доприносе „очовечењу“ историографског рада. Настојала је и у потпуности успела не само да ослика портрет Боже Марковића (како политички тако и лични) већ и портрет читаве једне генерације.

Порекло, места и начин школовања, улазак у политички живот, боравак у затвору, делатност и односи у Самосталној радикалној странци, улога у Фридјунговом процесу, двојство научне и политичке каријере, мисија у Женеви током Првог светског рата, однос према југословенском уједињењу, улога у настанку Југословенске лиге, учешће на мировној конференцији у Паризу, делатност у Демократској